

آیا کربلا جلگه‌ای خوش آب و هوا بود؟ شبهات پیرامون آب و هوای کربلا چه پاسخی دارند؟

بررسی شبهات پیرامون آب و هوای کربلا و امکان حفر چاه در عاشورا توسط اصحاب امام حسین

(علیه‌السلام)

احتمالاً شما هم در این بازار داغ شبهات، به شبهات پیرامون آب و هوای کربلا و ادعای جلگه‌ای بودن کربلا و امکان حفر چاه توسط حسین (علیه‌السلام) و یارانشان برخورده‌اید. عده‌ای بر این باورند که کربلا منطقه‌ای جلگه‌ای و حاصل‌خیز است و اصحاب با کندن دو الی سه متر از زمین و حفر چاه می‌توانستند به آب برسند. پس با وجود جلگه‌ای و امکان‌پذیر بودن حفر چاه توسط اصحاب امام و کاروان ایشان به آب دسترسی داشته و مسئله عطش ایشان صحت ندارد. هدف طراح شبهات پیرامون آب و هوای کربلا اثبات این مسأله است که با وجود آب‌خیز بودن منطقه اصحاب عاشورا با حفر چاه به آب دسترسی داشته و تشنه نبوده‌اند.

برای پاسخ به این شبهه ابتدا لازم است کمی به بررسی شرایط جغرافیایی و محیطی کربلا بپردازیم. اگرچه مقایسه کربلای امروز با کربلای سال 61 هجری و تغییرات حتمی آن تا حدودی غیر منطقی است؛ اما در پاسخ به شبهات پیرامون آب و هوای کربلا سعی بر قیاس درست آن خواهیم داشت.

کربلا در حدود سی کیلومتری جنوب غربی رود فرات قرار دارد. فرات از کوه‌های ترکیه می‌جوشد و در مسیر خود از سوریه و سپس از کربلا می‌گذرد. منطقه عبوری فرات کوربابل¹ هستند. واقعه عاشورا در منطقه طف یا همان کربلا رخ داده است. غاضریه و نینوا مناطقی پرآب‌تر و سرسبزتر از کربلا هستند و کربلا منطقه‌ای گرم و خشک، بی آب و دور از شریعه است. همین مسئله امکان اسکان و دسترسی به آب را سخت و محدود می‌کرد.

امام پس از ورود به عراق قصد توقف در غاضریه و نینوا را داشتند، اما حربن یزیدریاحی به دستور ابن‌مرجانه کاروان را در منطقه خشک و بی‌آب و علف کربلا اسکان داد. با مرور اجمالی دلایلی که گفتیم و تحلیل مبسوطی که ضمن مقاله خواهیم داشت، متوجه می‌شویم که شبهات پیرامون آب و هوای کربلا از اساس اشتباه بوده و کربلا آن جلگه سرسبز و خوش آب و

مجموع مناطق بابل قدیم شامل نینوا، غاضریه و طف¹

هوای رویایی نبوده است. پس قاعدتاً امکان حفر چاه توسط اصحاب کم بوده است. چنان‌چه چاهی هم در چنان منطقه‌ای حفر شود، آب آن به علت ارتفاع کم از سطح زمین و مجاورت دریاچهٔ نمک، گل‌آلود، شور و غیر قابل شرب است. اگرچه کاروان امام تا روز هفتم با کمبود آب مواجه نبودند و پس از آن هم چند مرتبه از شریعه آب تهیه کردند، اما برخی مقاتل از حفر چاه در عاشورا توسط امام و اصحاب ایشان سخن گفته‌اند، چاهی که بر اساس این منابع عمر سعد آن را بسته و مانع استفاده از آن شد.

بررسی شرایط جغرافیایی کربلا از دیرباز تا کنون

در پاسخ به شبهات پیرامون آب و هوای کربلا در ابتدا باید وضعیت آب و هوایی کربلا را بررسی کنیم. منطقهٔ کربلا در حدود هشتاد کیلومتری شهر کوفه و در فاصلهٔ حدود سی کیلومتری از جنوب غربی فرات قرار دارد. کربلا از جنوب و غرب به بیابان‌های عراق مثل نواحی کویری بادیة‌الشام و از شمال غرب به دریاچه نمک الرزازه منتهی می‌شود. نهر علقمه از رود فرات منشعب شده و آب فرات را به مناطق محدودهٔ کوربابل می‌رساند. کوربابل به مجموعه‌ای از روستاهای بابل قدیم گفته می‌شود، این مناطق شامل غاضریه، نینوا و طف است.^۲

طف نام دیگر کربلاست و شرایط آب و هوایی آن با غاضریه و نینوا متفاوت است. آب‌رسانی بهتر و قوی‌تر به این دو منطقه باعث شده که پرآب‌تر و سرسبزتر از کربلا بوده و محل مناسب‌تری برای اسکان و زندگی باشند. طف در زبان عربی به سرزمینی گفته می‌شود که اگرچه در ساحل رود است، اما خشک است؛ به همین دلیل به واقعهٔ عاشورا «واقعهٔ‌الطف» نیز گفته می‌شود.

شهرستانی، هبة‌الدین الحسینی، نهضة الحسین، ص 89^۲

کربلا زمینی خشک و مسطح، خالی از سنگ و گیاه و درخت بود، ریشه کلمه کربلا به «کربل» یعنی غربال کردن و تمیز کردن می‌رسد. علاوه بر آن یاقوت حموی^۳ معتقد است واژه کربلا از «کربله» به معنای سست شدن قدم‌ها و به سستی گام برداشتن گرفته شده است، پس ماهیت خاک کربلا رمل و شن‌زار بوده است.

آورده‌اند که هنگام فتح عراق توسط مسلمانان در دوران خلافت عمر خطاب، خالدبن عرفطه کربلا را قرارگاه لشگریان کرده بود. شدت نامطلوب بودن شرایط آب و هوا و نامناسب بودن محل اسکان لشگریان را مجبور به جابه‌جایی به حیره کرد. پس کربلا بایر و خشک و خالی از سکنه بود.^۴ در روایاتی مشهور آمده که امیرالمؤمنین در زمان جنگ صفین از کربلا عبور کردند، آنجا وضو گرفته و از آینده شوم این مکان خبر دادند. در این روایت هم به خشک و خالی از سکنه بودن کربلا اشاره شده است.^۵

برخی شبهات پیرامون آب و هوای کربلا هست که ادعا می‌کنند چون واقعه عاشورا در پاییز رخ داده، هوا خنک بوده است. بر اساس مقایسه دمای هوای کربلا و تهران متوجه می‌شویم دمای هوای مهرماه کربلا مشابه دمای هوای مرداد ماه تهران است. با توجه به گرم و خشک بودن منطقه و زاویه تابش آفتاب در آن ناحیه دمای هوا حتی در مهرماه هم گرم و آزاردهنده است.

فرضیه جلگه خوش آب و هوا و آب‌خیز کربلا، فرضیه‌ای مردود است.

گفتیم که رود فرات قابلیت نفوذی مانند رودهایی مثل می‌سی‌سی‌پی که منطقه اطرافشان را به جلگه‌ای حاصل‌خیز تبدیل کرده‌اند، ندارد. با این حال توضیح دادیم که شعبه‌ای از فرات به نام علقمه منجر به تقویت خاک منطقه کوربابل شده و یک منطقه جلگه‌ای گرم و خشک را ایجاد کرده است. پس تمام منطقه کوربابل کویری نیست و برخی مناطق هم پوشش گیاهی داشته‌اند.

۳ جغرافی‌دان مشهور قدیم

۴ آل کلیددار، محمدحسن مصطفی، شرکت سپهر ایران، ج 1، ص 11

۵ اعلام الهدایه الامام الحسین، گردآوری مجمع عالمی اهل بیت، مرکز الطباعة للمجمع العالمی لأهل البیت، چاپ اول، ج 5، ص 184

امام هنگام ورود به این منطقه قصد اسکان در مناطق خوش آب و هوای تر مثل غازییه و نینوا داشتند، اما حر با دستوری مستقیم از ابن‌زید مانع توقف امام در این مناطق شد. او از ابن‌زید دستور داشت که امام را در منطقه‌ای بی آب و علف ساکن کند. پس امام حسین (علیه‌السلام) در منطقه‌ی طف ساکن شدند. اگرچه کربلا در منطقه‌ی کوربایل قرار داشته، اما همه‌ی جلگه‌ها آب‌خیز نیستند. حتی اگر جلگه‌ای آب‌خیز هم باشد، ممکن است بخشی از آن دارای هوای گرم و خشک باشد که به آن دشت می‌گویند. بخش‌هایی از دشت نسبت به سایر نواحی بالاتر از سطح آب قرار دارد، درست مثل مکان برپایی خیمه‌های امام در کربلا. هوای مهرماه دشت گرم و خشک کربلا مثل دشت‌های خوزستان بسیار گرم بوده و قابل قیاس با مناطق جلگه‌ای شمال ایران نیست.

سپاه دشمن از روز هفتم محرم آب را به روی سپاه امام حسین (علیه‌السلام) بست. در این مدت اصحاب امام چند بار موفق به عبور از سد امنیتی دشمن و آوردن آب از شریعه شدند، مثل شب عاشورا که حضرت علی‌اکبر به همراه چندین تن از اصحاب مأمور آوردن آب از فرات شدند.

در خصوص پرسشی که برخی افراد در مورد حفر چاه توسط امام و اصحاب مطرح می‌کنند، باید به نکات مهمی توجه داشت:

- از آنجا که کربلا منطقه‌ای گرم و خشک است، نمی‌توان انتظار داشت که مانند مناطق شمال کشور ما با حفر چند متر از زمین به آب برسیم. اگر این امر به راحتی ممکن بود، باید خندق‌هایی که اصحاب به عنوان سد دفاعی در اطراف خیمه‌ها حفر کردند هم پر از آب می‌شد.
- در منطقه‌ای مانند کربلا حتی اگر چاهی هم حفر شود، آب آن به علت سطحی بودن گل‌آلود است. هم‌چنین به علت نزدیکی خاک منطقه به دریاچه الرزازه آب چنین چاهی شور و غیر قابل شرب است.
- حفر چاه چندان کار ساده‌ای هم نیست و در جلگه‌های پرآب هم برای رسیدن به آب باید بین سه تا سی متر ارتفاع را حفر کرد تا به آب رسید. امکانات حفر چاه با ابزار اتراق و ادوات جنگی همراه کاروان متفاوت است.
- سپاه دشمن هم به خیمه‌گاه امام و کاروانشان اشراف داشت و هر حرکتی را رصد می‌کرد.

با این وجود در برخی مقاتل سخن از حفر چاهی توسط امام و اصحاب ایشان آورده شده، که این چاه پس از خبردار شدن عمرسعد مسدود و استفاده از آن ممنوع شد.⁶ بر اساس دلایل و اقوال موجود، شبهات پیرامون آب و هوای کربلا، جلگه‌ای بودن کربلا و حفر چاه در کربلا مسئله‌ای مورد تردید و مورد بحث است.

گریزی بر شبهاتی مثل عروسی حضرت قاسم و امکان استفاده کاروان امام از شیر حیوانات اهلی

علاوه بر شبهات پیرامون آب و هوای کربلا شبهات و سوالاتی مانند عروسی حضرت قاسم در شب عاشورا و یا امکان استفاده کاروان امام از شیر حیوانات اهلی هم شنیده می‌شود. از این دست تحاریف و دست بردن در تاریخ اسلام و تشیع بسیار به چشم می‌خورد. به ویژه تاریخ عاشورا در طی زمان دست‌خوش نگارش‌های متعدد و متناقض شده است.

از نمونه افسانه‌های رایج بین عوام برپایی جشن عروسی حضرت قاسم در ببحوحه واقعه عاشورا است. گاهی برخی تعاریف آن قدر سخیفند که گویی ذهن نویسنده کور و تاریک شده که قادر به تحلیل چنین حقایق روشنی نبوده است. چگونه ممکن است در گرماگرم رزم و سلوکی که امام و اصحاب برای اقامه نماز واجب‌شان دقایق محدودی فرصت گرفته‌اند، امام حسین (علیه‌السلام) هوس جشن عروسی کنند، آن هم جشن عقد پسرکی سیزده ساله که هنوز حتی به سن بلوغ هم نرسیده است؟

دختران امام که در کربلا همراه ایشان بودند، سکینه و فاطمه نام داشتند. همسر سکینه در کربلا به شهادت رسید. همسر فاطمه که پسر امام مجتبی (علیه‌السلام) بود و حسن مثنی نام داشت، در عاشورا جنگید و به شدت مجروح شد. سپاه عمر به سفارش اسماء بن خاره از قتل او گذشتند. ابن‌خاره او را به کوفه برد و درمان کرد، سپس او را راهی مدینه کرد. پس اصلاً در کربلا دختر دیگری از امام حسین (علیه‌السلام) که شرایط ازدواج با حضرت قاسم را داشته باشد حضور نداشته است. این‌گونه روایات کذب نوعی تمسخر جایگاه رفیع امام در آن شرایط خاص است، شرایطی که حسین (علیه‌السلام) از زمین کنده شده و غرق در عاشقی با خدا و قربانی کردن معشوق‌های زمینی خود است.

ابن اعثم، الفتوح، طباطبایی مجد، ترجمه مستوفی هروی، آموزش و پرورش، تهران، 1372 ش⁶

در ادعای دیگری برخی مطرح می‌کنند که کاروان امام در کربلا به شیر شتر و حیوانات اهلی دسترسی داشته‌اند. این مسئله هم قابل بحث و توضیح است:

اول این که اعراب در سفرهای طولانی مدت شترهای نر و شترهای ماده‌ای را که بچه ندارند، همراه خود می‌برند. چرا که شتر ماده اگر از بچه‌اش دور شود نافرمانی می‌کند، اگر بچه را همراه کاروان بیاورند هم وبال کاروان خواهد شد. شتر ماده هم تنها در صورت داشتن بچه، شیر دارد. پس بر اساس تجربه اعراب کاروان امام شتر ماده شیرده همراه خود نداشته است. اصلاً به فرض آن که شتر شیرده هم داشتند، مگر شیر آن‌ها از چاه تأمین می‌شده که تمام نشود و کفاف چند روز کاروانی پرجمعیت را بدهد؟ شیر شتر غذاست و جلوی گرسنگی را می‌گیرد نه تشنگی و آن‌چه اصحاب را می‌آزرد تشنگی بود.

آیا اثبات مظلومیت حسین (علیه‌السلام) مشروط به شرایطی مثل عطش و گرمای کربلاست؟

تا این‌جا به شبهات پیرامون آب و هوای کربلا، عروسی حضرت قاسم و شتران شیرده پاسخ دادیم و به روشنی بیان کردیم که همه این شبهات به دلیل غرض یا کژفهمی و کمبود شناخت از مقام امام به وجود می‌آیند. اگرچه برخی افراد با مقصودهایی متفاوت شبهه‌های مختلفی علیه واقعه عاشورا و امام حسین (علیه‌السلام) مطرح می‌کنند، اما این اتفاق محک خوبی برای سنجش عیار معرفت ما نسبت به شخصیت امام و هدف قیام ایشان است. عده‌ای با تحریف و شبهات به دنبال تخریب باورها، منحرف کردن اذهان از باطن قیام و ایجاد شک نسبت به این واقعه انسان‌ساز هستند. اما همین تهدیدها می‌تواند از بهترین فرصت‌ها برای کسب معرفت بیشتر و تفکر جدی‌تر در مورد امام و قیام ایشان باشد. مواجهه با این شبهات باید ذهن افراد را متوجه حقیقت ماجرا کرده و پرسش‌های مهمی را در ذهن مخاطب ایجاد کند:

آیا اگر واقعه عاشورا در سردترین روز سال رخ می‌داد و امام تشنه نبودند، تغییری در اصل ماجرا ایجاد می‌شد؟

آیا در این صورت امام علیه ظلم و فساد بنی‌امیه قیام نمی‌کردند، یا ارزش قیام ایشان کمتر بود؟

آیا در صورت هوای خنک و سیراب بودن امام و اصحاب، بنی‌امیه حق ایشان را غصب نمی‌کرد و آنها را مثله نمی‌کرد؟

آیا جلگه‌ای بودن زمین کربلا تغییری در تصمیم امام حسین (علیه‌السلام) برای قربانی کردن عزیزانش در راه هدف ایجاد می‌کرد؟
اگر جلگه‌ای بودن کربلا و حفر چاه توسط اصحاب اثبات شود، امام‌کشی سپاه یزید توجیه می‌شود؟
اگر ثابت کنیم چاهی حفر شده و امام و اصحاب سیراب از آبی گوارا به میدان رفته‌اند، دیگر نادیده گرفتن امام عصر و دنیاطلبی برخی افراد اهمیتی نخواهد داشت؟

با مطرح کردن شبهات و مشغول شدن به آن‌ها به دنبال چه هستیم؟ اتفاقاً این دست و پا زدن‌های کودکانه علیه امام حسین (علیه‌السلام) و قیام‌شان میدان آزمون ژرف‌نگری و حق‌طلبی قلوب است. کسی که قیام اصلاح‌طلبانه امامی را برای اصلاح دنیا و آخرت امتش نمی‌بیند و درگیر اثبات عدم عطش ایشان است، چگونه می‌تواند علت غیبت امام زمان و عصر خود را درک کند؟ کسی که ایثار بی‌نظیر و فانی شدن در امام توسط اصحاب امام حسین (علیه‌السلام) را در بازی شک به تشنگی آن‌ها گم می‌کند، چگونه می‌تواند رسم عیاری و امام‌خواهی امام زمانش را از آنها بیاموزد؟ وقتی درس ایستادگی امام حسین (علیه‌السلام) و اصحاب‌شان را با ادعاهای سرگرم‌کننده‌ای مثل جلگه‌ای بودن کربلا و حفر چاه تاخت می‌زنیم، چگونه می‌توانیم امام عصر خود را طلب کرده و در طلبش بایستیم؟

اغلب مردم از غدیر تا کنون خواسته یا ناخواسته هدف را گم کرده‌اند. آن‌قدر از متن غافل شده و به حاشیه پرداخته‌اند که هدف و تلاش‌های 250 ساله اهل بیت (علیهم‌السلام) را ندیده‌اند و 1400 سال غیبت و مظلومیت مهدی منتقم (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) را رقم زدند.

این‌گونه بود که آن‌قدر سرگرم پرداختن به عطش امام حسین (علیه‌السلام) شدیم که حقیقت تلاش و هروله‌های امام را برای نجات انسان‌هایی که برای تربیت الهی به او محتاجند، ندیدیم. این خلق سطحی‌نگری و استفاده ناکافی از نعمت دانشگاه امام‌داری و امام‌خواهی کربلا دست ما را از امام زمان مان و موهبت تربیت الهی توسط ایشان کوتاه کرده است.